

Petra Krpan

Raspad tijela: suvremena moda i novi mediji

Sažetak:/Summary:

Rad pod naslovom *Raspad tijela: suvremena moda i novi mediji* istražuje koje su mogućnosti tijela subjekta suvremene mode unutar novih medija. Možemo li još govoriti o subjektu suvremene mode u doba novih medija? Služeći se različitim teorijskim okvirima Jeana Baudrillarda, Rolanda Barthesa, Gillesa Lipovetskog, Yunije Kawamura i drugih namjera rada je pokazati na koji način dolazi do fragmentacije identiteta u suvremenoj modi. Suvremena se moda pokazuje kao uvjet postojanja tijela novih medija jer posjeduje mogućnost stalnog vraćanja u prošlost. Mogućnosti tijela novih medija unutar forme suvremene mode sada se pokazuju veće nego ikad. Ipak, problematika tijela suvremene mode leži u procesu stalnog morfiranja i fragmentacije. Ovi procesi utječu na formiranje identiteta subjekta suvremene mode. Identitet subjekta suvremene mode sada razara postojeću cjelinu u kojoj je djelovalo. Nemogućnost pronalaska identiteta leži u fluidnosti i neprestanoj akceleraciji novih medija. Na taj se način stvara tekući (fluidni) identitet. Nemogućnost fiksiranja identiteta, a tako i tijela suvremene mode unutar djelovanja novih medija posljedica je simulacije novih medija. Suvremena se moda artikulira kao novi jezik iz sustava mode. Pitanje vremena i prostora u kontekstu teksta, slike i tijela otvara raspravu o tome je li digitalna tehnologija promijenila tradicionalni način shvaćanja odnosa realnosti i njezine konstrukcije ili je, naprotiv, tehnologija stvaranja nove digitalne slike utjecala na imaginaciju suvremene umjetnosti povezivanjem dotada razdvojenih područja osjetilnosti. Postavljaju se pitanja o mogućnostima izvornosti tijela u novim medijima i *sudbine* istog u suvremenoj modi. Koja je uloga subjekta ne samo suvremene mode nego novih medija uopće? Jesu li upravo novi mediji uvjet postojanja subjekta danas? Unatoč svojevrsnoj amputaciji, novi mediji formiraju tijelo i percepciju tijela. Ono što se prikazuje i pokazuje u simulaciji novih medija nije stvarno ni lažno tijelo. Rezultat je tijelo suvremene mode u kojemu su vidljive posljedice procesa morfiranja, fragmentacije i imerzije. Možemo li i dalje govoriti o subjektu suvremene mode? Ukoliko znamo da se fragmentacijom identiteta subjekt gubi u mreži, tada moramo naglasiti da supstancija izostaje u formiranju subjekta samog. Sva tijela unutar sustava suvremene mode postaju kodificirana. Tijelo se raspada i razbija cjelinu unutar koje je prije djelovalo. Raspadom cjeline dolazi se do rascjepa tijela unutar novih medija. Novi su mediji sada ti koji određuju kakvo će tijelo biti, ali ne u antropolojskom smislu McLuhana, tj. medija kao produžetaka osjetila. Tijelo suvremene mode ne može postojati bez novih medija jer joj oni daju mogućnost adaptacije unutar mreže, unutar levitiranja između ne-mjesta i ne-vremena. Tijelo suvremene mode i novih medija je raspadnuto, spoj živog i neživog, odraz slike svijeta u kojoj danas živimo.

Ključne riječi: novi mediji, suvremena moda, tijelo, identitet, subjekt, fragmentacija
Key words: new media, contemporary fashion, body, identity, subject, fragmentation

1. Tijelo novih medija: pitanje o izvornosti tijela

Novi mediji uvjet su postojanja suvremene mode danas. Suvremena moda time jedina ima mogućnost pogleda u budućnost i prošlost istovremeno. Gledajući u budućnost uz pomoć novih medija forma suvremene mode i njezinog subjekta ostvaruje uvid u prošlost. Prednost forme suvremene mode i njezinog širenja leži u fragmentaciji novih medija koji joj omogućavaju da bude prisutna *sada* i *ovdje*. Nastavljajući se na pitanja o tekstu, slici i tijelu potrebno je odrediti koja je uloga suvremene mode i na koji način ona djeluje u kodificiranom digitalnom vremenu. Bez teksta, a onda i slike ne možemo razumjeti na koji način suvremena moda funkcionira danas u digitalnom dobu. Mnogi se autori poput Caroline Evans ili Patrizie Calefato oslanjaju na model mode Rolanda Barthesa, Jeana Baudrillarda, Gillesa Lipovetskog i drugih. Dakle, put kojim je potrebno ići čini se da pripada postmodernome zaokretu u biti jezika samog. Tijelo je misao i mišljenje koje proizlazi iz suvremene mode. No ni tijelo ni suvremena moda nisu dva polariteta, oni djeluju uvijek zajedno i to eksperimentalno. Suvremena moda odgovara digitalnosti jer iznova čini eksperiment, hibrid koji je odličje mreže u kojoj djeluje. Mreža određuje što će tijelo u suvremenoj modi postati. Akeceleracija o kojoj govori Paul Virilio kao i pitanje inovativnosti, virtualiteta, cikličkog ponavljanja robe i simulacije Baudrillarda, otvorene forme Lipovetskog, pitanja neprestanog *novog* jesu ono što suvremena moda u svojoj otvorenosti čini transparentnim. Čini se da se u suvremenoj modi spajaju svi teorijski modeli. No ono što ju izdvaja od drugih formi suvremenoga života u doba novih medija jest totalnost komunikacije jer se radi o samome tijelu. Forma mode ostaje otvorena za ono prošlo i buduće. Time suvremena moda dobiva svoj vrhunac u beskonačnosti mreže, ali uvijek uz mogućnost vraćanja i ireverzibilnog odnosa spram prošlosti.¹

Tijelo je oduvijek imalo urezane kodove vremena i prostora u kojem se nalazilo i djelovalo. Problem tijela novih medija odnosi se stoga na umreženost i nemogućnost fiksnog podrijetla. Tijelo suvremene mode nikada nije bilo slobodno, iako bismo u doba novih medija mogli tako zaključiti. Bez istraživanja teksta i slike ne možemo doći do istraživanja suvremene mode i njezinog subjekta. Svako tijelo za autoricu Patriziu Calefato tako ima svoju kartografiju, slično kao što kod Baudrillarda simulacija djeluje kao matrica. Mediji su ti koju omogućavaju tijelu da *živi* dok ga istovremeno u potpunosti negiraju. Mogli bismo reći da tijelo sada ima oznake *neljudskog*.² Razlike između tijela unutar kršćanskoga shvaćanja svijeta i tijela u novim medijima nisu velike kao što bi se to moglo činiti. U oba slučaja radi se o svojevrsnom *kažnjavanju* tijela. Ne radi se samo o eksperimentu tijela i granica u kojem ono djeluje, već se radi o dinamičnom krugu koji emitira kodove što oblikuju tijelo. Suvremena moda se bavi upravo tim iskustvom neslobode tijela u komunikaciji umreženih društava radikalnoga liberalizma i ekstremnih oblika političkoga

¹ “U kontekstu kultiviranosti nemoguće je stilu dati tek jednu definiciju i sama moda postaje otvoreni sustav za koji je moguće semiotičko čitanje, sustav koji preispituje cijeli niz trans-stilističkih obilježja koje presjecaju i institucionalne i subkulturne granice stila.” (Calefato, Patrizia, *The Clothed Body*, Oxford, New York, 2004., str. 29)

² “Neljudsko nije puka negacija onog što je navlastito čovjeku. Za razliku od neljudskog u liku nadčovjeka, koji nadilazi svu dosadašnju metafizičku povijest kao tradscedentalnog obzorja mogućnosti umjetnosti da bude istinom-u-djelu, neljudsko je radikalna apstrakcija čovječnosti. To je svedenost jednog iznimnog bića na funkcije i strukture, mreže i fraktalne odnose, na nešto njemu istodobno najčudovišnije i najbliže u samom iskonu povijesti.” (Pačić, Žarko, *Vizualne komunikacije - uvod*, Centar za vizualne studije, Zagreb, 2008., str. 68)

fundamentalizma: kažnjavanje, žrtvovanje i smrt tijela. U oba slučaja radi se o pitanju granica tijela i što nam ono pokazuje u suvremenoj modi.³ Promjena stvarnosti omogućila je da tijelo uroni u nove medije, ali istovremeno tijelo je postalo neodvojivo od medija. Pitanje je koliko tijelo u novim medijima uopće ima prava i mogućnosti izbora? Uloga novih medija ne samo da dovodi u pitanje ulogu tijela već stavlja suvremenu modu u položaj fluidnosti i neprestane promjenjivosti.

Je li tijelo postalo simulakrum za sebe koji se ne referira na zbilju?⁴ Možemo li govoriti o serijalnom umnožavanju tijela, a time i o mogućnosti posjedovanja aure o kojoj govori Benjamin? Tijelo je pretrpjelo promjene od *grešnog* tijela do procvata u renesansi i medicinskog tijela koje preživljava i danas. Medicinsko tijelo se nastavlja na tijelo simulakruma i taj je nastavak bio logičan put s obzirom na sve veću primjenu novih medija u tijelu i izvan njega. Autentičnost tijela više nije moguća ukoliko zaključimo da je tijelo simulakrum jer ne postoji izvor niti referent. Novi mediji prema tome, ne trebaju autentično tijelo, već ono koje mogu sami kodirati i umrežiti. Nemogućnost tijela da nađe svoje središte više nije shvaćeno kao problem jer novi mediji ne posjeduju središte, vrijeme ni prostor. Zahvaljujući automatizaciji percepcije i zbilje prema Virilieu, novi mediji vladaju ljudskim tijelom. Funkcioniranje tijela u virtualitetu i aktualitetu zahvaljujući novim medijima postaje novi model mogućnosti ne samo tijela već i života. U simulakrumu III. reda (simulacija), prema Baudrillardu, redu u kojem vlada kod, model i kibernetički sustav informacija nalazi se i tijelo danas. Razdobljem simulacije nastaje konstrukcija kodova sličnosti i različitosti, ali ne postoji više razlika između predmeta i stvarnosti zahvaljujući umnažanju i ukidanju svih referenata.⁵ Ukoliko ne postoji referent u stvarnosti, tada ne postoji niti mogućnost referiranja na zbilju i taj se model funkcioniranja preslikava na tijelo. Prema Baudrillardu, tada ne postoji niti iluzija jer nema stvarnosti. Iako ne možemo sa sigurnošću govoriti o *vremenu* i *prostoru* u kojemu tijelo (ne) djeluje, ono se mijenja, neovisno o metamorfozi, ali i deformacijama koje samo tijelo prolazi kao jedinka. Time se izravno utječe na identitet koji je također u stalnoj mjeni između simulacije i stvarnosti. Pitanje je kako i koliko se može utjecati na identitet, kakav je on i može li se takav identitet uistinu istaknuti?⁶

³ “Moda, posebice njezina vizualna komponenta/sastavnica, je predstavljena kao ono nešto novo, neočekivano, nepredvidljivo; ali je također, paradoksalno, predstavljena kao "lingvistička krađa" suvremene mitologije, kako to naziva Barthes.” (Calefato, Patrizia, op. cit, str. 12)

⁴ “Posvuda je na djelu “geneza simulakra”: komutabilnost lijepog i ružnog u modi, lijevog i desnog u politici, istinitog i lažnog u svim porukama medija, korisnog i nekorisnog na razini predmeta, prirode i kulture na svim razinama značenja.” (Baudrillard, Jean, *Simulacija i zbilja*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2001., str. 59-60)

⁵ “Ono realno nije za razliku od imaginarnog »realnije« od realnosti. Naprotiv, cijela je struktura realnosti »virealno« konstruirana na taj način da se ono živo i realno može razumjeti samo polazeći od simboličke konstrukcije virtualne realnosti.” (Paić, Žarko, *Vrtoglavica u modi - prema vizualnoj semiotici tijela*, Altagama, Zagreb, 2007., str. 210)

⁶ “Ono što se danas događa u kolektivnom imaginariju-tijelo koje prihvaća logiku toka-nužno podrazumijeva da ne mijenja samo čovjek vlastito tijelo, nego je moguće da tijelo samo automatski odabere put neprestane preobrazbe. Manipulirano, fragmentirano i deformirano na tisuću različitih načina u procesu isticanja najboljeg mogućeg identiteta, tijelo se na određenoj točki može pobuniti, jer sve ono što je pokrenulo, ne može tek tako biti odbačeno.” (Tvrdčačasopis za teoriju kulturu i vizualne umjetnosti 1/2 (2006), Hrvatsko društvo pisaca (HDP), Zagreb, str. 121)

Zahvaljujući utjecaju i promjenjivosti novih medija, tijelo postaje tekuće, kako tvrdi Vanni Codeluppi. To isto tijelo u simulaciji je metastazirano tijelo, prema Baudrillardovim postavkama. Čini se da tijelo prije pojave starih, ali prvenstveno novih medija nije ni postojalo, a opet nije nikakva utjeha imati metastazirano tijelo danas. Ne govorimo samo o tijelu već o svojevrsnom nestanku subjekta, njegovog podrijetla i identiteta u *neljudskom*.⁷ Unatoč mogućnostima novih medija i utjecaja na tijelo, ono se donekle oslobađa granica i stupa u proces morfiranja koji je neizbježan. Time se gubi svaki dodir s originalom na koje se tijelo u prošlosti referiralo. Sličan je princip u simulaciji u kojoj ne postoji referent u stvarnosti pa tako više ne raspoznavamo djelujemo li u stvarnosti, simulaciji iste ili simulaciji simulacije. Ne možemo također govoriti o mogućnostima novog tijela jer ne poznajemo ni ovo koje trenutačno imamo. Nedvojbeno je da se tijelo preobražava, bez obzira znamo li koje je uporište tijela ili nam ono možda više nije potrebno?⁸ Tekuće (fluidno) tijelo ne mora nužno imati nedostatke jer se ono prilagođava svemu i ničemu, upravo onome što suvremena moda jest. Jednako kao i simulacija u kojoj ne postoji referent, u suvremenoj modi postoji sve, ali i ništa na što bismo mogli reći da se ona referira. Glavno je pitanje čime se tijelo određuje?⁹

2. Novi sustavi mode? Gilles Lipovetsky i Yunija Kawamura

Ako tijelo određuje sustav suvremene mode tada je razumijevanje subjekta unutar sustava jednostavno. No što određuje suvremenu modu i djeluje li ona kao otvoren sustav? Gilles Lipovetsky je u svojoj analizi mode kao otvorene forme razvio kompleksan sustav vrijednosti u kojem djeluju kodovi mode, oslanjajući se na Barthesov model jezika i govora preuzet od de Saussurea. Promjena znaka, označitelja i označenog modu smješta kao promjenjivu formu u okviru tripolarne strukture mode (efemernost ili prolaznost, privlačnost ili zavodljivost i marginalna diferencijacija). Ova se struktura očituje različito ovisno o sustavu društvene diferencijacije. Kako se akceleracijom mijenja odnos spram vremena tako efemernost pronalazi svoje utočište u brzini ritma promjene mode. Prolazno se prema Lipovetskom, odnosi na stalni opticaj novoga. Novo je vezano uz paradigmu vremena, koja je prema Calefato suvremeni realitet. Novo nije vezano uz proizvođenje *stvarnog novog*, već uz proizvođenje novog znaka. Konstantnim ponavljanjem dolazi se do kontinuirane prolaznosti objekta. Proces mode prema Lipovetskom *destandardizira proizvode*, dakle stvara skale proizvoda istih obilježja

⁷ “To je nestanak čovjeka kao figure subjekta u korist apstraktne čudovišnosti objekata i strojeva. Svijet u svojoj neprikazivosti tako lebdi između ništavila i praznine.” (Paić, Žarko, *Posthumano stanje - Kraj čovjeka i mogućnosti druge povijesti*, Litteris, Zagreb, 2011., str. 69)

⁸ “Novo tijelo mode sklanja se nalazeći uporište u narcizmu, u točki kada zatvara oči i pogled se ostvaruje prema unutra, uspostavljajući nove granice. Ono se više ne može gledati kao tijelo koje prisvaja modu, već ju usvaja, uvlači u samo tijelo, ali ne kao simbiozu već kao novu bio-sintezu.” (*Tvrđa*, 1/2 (2006), Hrvatsko društvo pisaca (HDP), Zagreb, str. 105)

⁹ “Uputimo li samo na postavke Derridaine dekonstrukcije ili, pak, na Deleuzeovu filozofiju imanencije tijela bez organa, razvidjet ćemo nešto krajnje »skandalozno«: naime, tijelo se ne može odrediti više ničime drugime izvan samog tijela. Taj medijski projekt tijela u kontekstu i situaciji njegove konceptualne izvedbenosti preostaje još jedini teritorij suvremene umjetnosti i mode.” (*Tvrđa*, 1/2 (2006), Hrvatsko društvo pisaca (HDP), Zagreb, str. 105)

dok se istovremeno stvara hiperreklama koja svojim učincima stvara tjeskobu.¹⁰ Ubrzano modificiranje predmeta, umnožavanje i izrada robe najvažniji su faktori koji određuju ono *masovno*. U tom procesu stalne zamjene proizvoda, forma mode se očituje u svojoj radikalnosti. Važna je, dakle, reprezentacija, a ne sadržaj proizvoda. Taj proces je logika spektakla u suvremenom društvu. Moć mode, prema Lipovetskom, proizlazi iz apsolutne vladavine kapitala koji se objektivizira u formi robe. Forma robe je ono što Baudrillard naziva *kičmom potrošačkog društva*. Druga se struktura odnosi na važnu ulogu samog dizajna, dakle stvaranja vizualnog koda suvremene mode. Ipak, potrebno je naglasiti da iz te vizure nije moguće doći do odgovora kojeg tražimo. Vizualni kod suvremene mode se sastoji od različitih vizualnih objekata medijske konstruirane stvarnosti. Baudrillard i Lipovetsky govore o formi mode kao zatvorenom sustavu nasuprot Debordu koji istu tretira kao površinu spektakla.

Nedvojbeno je da je teorija Lipovetskog široko prihvatljiva jer se radi o orijentaciji spram društvenog određenja mode. No, Lipovetsky se ne bavi modom kao slikom, njezinim cikličkim ponavljanjem i uništenjem tijela, kao što to čini Baudrillard. Treća se struktura kod Lipovetskog, *marginalna diferencijacija*, odnosi na širenje forme-mode. Rušenjem klasno ustrojenih društava mijenja se tradicionalni sustav mode kao klasno-socijalne dinamike društva. Životni stil postaje novi način reprezentacije subjekta u potrošačkom društvu. Ono što je Lipovetsky teorijski inovativno postavio jest u ove tri strukture koje naglašavaju disperziju i dislokaciju mode, upravo ono što određuje suvremenu modu u globalnome poretku neoliberalnog kapitalizma. Drugo je, pak, gubitak autonomnosti mode unutar novonastalih društvenih struktura. No pitanja o autonomnosti mode upućuju na pokušaj očuvanja samoga modnoga *fenomena* unutar modernoga društva. Ipak suvremena moda se ne može istraživati samo iz ove tri strukture jer se radi o kodovima koji ne odgovaraju navedenom modelu. Lipovetsky je potaknuo pitanja zavodljivosti kao i Baudrillard, pitanja identiteta kao i američki sociolog mode Fred Davis, ali problem u funkcioniranju ovog modela jest u promjeni otvorene forme mode i njezinog tijela. Tijelo se shvaća kao forma koja posjeduje mogućnosti transgresije svih dualnosti u moderno doba (klasa, status, rod/spol). Time dolazi do nemogućnosti određivanja središta samoga sustava mode. Prema Lipovetskom, radi se o formi dovršene mode u kojoj nema više epicentra i koja djeluje u različitim područjima na različitim razinama kolektivnog života. Novi mediji ukidaju epicentar mode jer je logika njihovog djelovanja mreža bez dubine i granice.

Suvremenu modu također ne možemo odrediti niti disciplinom *Fashionology* kako to nastoji sociologinja Yuniya Kawamura. Pokušaj da se suvremenu modu istraži obnovom sociologije sustava nije uspio. Kawamura knjiga *Fashionology, An Introduction to Fashion Studies* (2005), govori o utemeljenju *fashion studies*¹¹ unutar kojih se moda sagledava kao kulturalna praksa, simbolički produkt, ali i kao

¹⁰ “Ne napreduje samo oglasivački totalitarizam nego i spektakularna i neobična hiperreklama, onirička i sudionička; ironična hiperreklama koja gleda samu sebe, igra se sobom i potrošačem.” (Lipovetsky, Gilles, *The Empire of Fashion, Dressing Modern Democracy*, New French Thought, Princeton University Press, Princeton, Oxford, 2002., str. 59)

¹¹ Cilj “Fashion studies” ili teorija mode leži u uspostavljanju institucionalnog, ali i individualnog razumijevanja mode unutar mreže društva. (Vidi Yuniya Kawamura, *Fashionology, An Introduction to Fashion Studies*, Berg, Oxford, 2005.)

simbolička interakcija. Ovdje je potrebno ispitati što je ono *simboličko*. Baudrillard simboličko veže uz razmjenu i unutar tog područja razmjene sve dolazi u pitanje. Bez obzira govorimo li o simboličkoj razini poruke kod Barthesa, Baudrillard jasno naglašava kako ono simboličko posjeduje vrijednost. Razmjena je ta koja je neizbježna i kojom se određuje vrijednost objekta u uporabi.¹² Kawamura polazi od nužnosti institucionaliziranja mode da bi se istražila posebna sociološka priroda mode. Po Kawamurinom mišljenju, oslanjanje na teorije prethodnih autora ne daje modi ulogu koju bi ona trebala imati. Ipak, oslanjajući se na Barthesov model, ona razmatra različite pristupe modi kao što su povjesničari odijevanja, sociolozi, psiholozi zbog interdisciplinarnog pristupa ove tek uspostavljajuće discipline. Ono što je upitno ovdje jest na koji način onda uopće može doći do utemeljenja znanosti o modi, ako se ne oslanjamo na istraživanja Barthesa, Baudrillarda, Lipovetskog, Simmela, Veblena i drugih? Suvremenu modu nije moguće shvatiti samo kao teorijski model potkovan različitim teorijskim pristupima ako ne razmatramo njezinu performativnost koja se ogleda u radovima najkreativnijih svjetskih modnih dizajnera poput Galliana i McQueena. Kawamura se oslanja na koncept jezika kod Barthesa i de Saussurea, ali ga ne koristi da bi u potpunosti objasnila suvremenu modu iz paradigme jezika i teksta. Ona pokazuje problemske točke suvremene mode, njezinog mutiranja unutar sistema, važnost i ulogu dizajnera u čitavom procesu. Jedan sustav se zamjenjuje drugim, a da pritom ne dolazimo do odgovora što je suvremena moda i čemu ona služi. Kawamura se ne dotiče pitanja jezika i slike i zato izostaju dublji odgovori na pitanje o tome kako suvremena moda nadilazi društvene procese fragmentiranja i diferenciranja klasa, elita, slojeva. Ipak, Kawamura naglašava da se kao rezultat stvara hibridna moda bez mogućnosti konstrukcije identiteta čovjeka što odgovara modelu suvremene mode i tijela.

Priča s tijelom ipak je drugačija. Tijelo usvaja kodove koji izravno utječu na identitet koji je fragmentiran zahvaljujući nemogućnosti pronalaska izvornog tijela, ali i realiteta. Deteritorijalizacija tijela putem novih medija jedno je od ključnih pitanja suvremene mode. Budući da suvremena moda nema svoj fiksni predmet ni vrijeme realizacije, određuje ju kao i tijelo - aktualitet i virtualitet. Metamorfoza identiteta suvremene mode čini se glavnom njezinom odrednicom. Pogrešno shvaćanje mode kao pojave proizlazi iz ideje znaka i predstavljanja mode kao puke frivolne pojave. Prolaznost tijela proizlazi iz ideje dekonstrukcije cjeline u kojoj vlada kaos i entropija. Kao u knjizi Lipovetskog *Doba praznine* (1987), u kojoj se pojam praznine odnosi na nemogućnost ljudske neposredne komunikacije, umjesto toga rezultat je stvaranje prolaznoga tijela stranca i nomada. Tijelo nikada nije svedeno na puku površinu niti bi trebalo biti shvaćeno kao sklop organa. Za Deleuzea, tijelo emanira sva značenja u povijesti kulture, služeći kao filter, ali i kao izvor iz kojeg sve potječe. Forma tijela se neprekidno mijenja, ali iznova ostaje ista i upravo je iz tog razloga tijelo u središtu istraživanja. Ono što se naizgled pojavljuje kao isto gotovo uvijek je simbolički različito. Na koji način možemo onda govoriti o sličnostima i razlikama koje tijelo

¹² "I zaista, zar se o svemu ne odlučuje na razini razmjene simbola, tj., na razini koja ide daleko iza racionalnog kolanja objekata i tijela na način kako to danas činimo? U stvari, koliko god paradoksalno zvučalo, sklon sam vjerovati da nikada nije bilo nikakve ekonomičnosti u racionalnom znanstvenom smislu u kojem to razumijemo, ta razmjena simbola je uvijek bila u samom temelju stvari/objekata, i na toj se razini o stvarima/objektima odlučuje." (Baudrillard, Jean, *Passwords*, Verso, London, 2003., str. 17)

posjeduje u komparaciji s drugim tijelima ili putem novih medija sva tijela postaju jednaka? Može li univerzalizacija tijela zahvaljujući novim medijima biti prevladavajućim načinom njegove egzistencije? Glavno pitanje tijela nije stoga pitanje materijalnosti tijela, promjene uloga ili drugačije reprezentacije tijela, već pitanje o slobodi subjekta. Pitanje tijela i subjekta jest pitanje granica ljudske slobode.

3. Tehnologija i blizina

Uspostavljanjem novih tehnologija nastaje i novo okruženje u kojemu tijelo djeluje. Taj je okoliš stvoren virtualno i umjetno s prividom da živimo u blizini jedni pored drugih. Ukoliko mediji jesu produžeci ljudskih osjetila, kako tvrdi McLuhan, tada se stvaraju nove karakteristike ljudskog tijela. U tom statusu tijelo postaje konfuzno i stupa u proces morfiranja. Zahvaljujući umjetnom okolišu u kojemu vlada isključivo komunikacija putem virtualiteta, tijelo postaje patološko nalik metastaziranom, ali postaje i objekt krajnje morbidnosti. U to se ubrajaju, prema Giuseppe O. Longou, različite plastične operacije, opsesije s vježbanjem i sl. Na ovaj se način izravno udaljujemo od *izvornog* tijela, ukoliko ono postoji, jer svakom agresivnom intervencijom mijenjamo svoj identitet. Uvijek smo u mogućnosti preobraze već ionako fragmentiranog identiteta. No i sami novi mediji mijenjaju naš identitet neprestano ga formirajući u mreži. Što je izvorno tijelo uopće i na koji način danas možemo govoriti o njemu ukoliko nismo bili prisutni kada i ako je ono zaista postojalo? Je li izvorno tijelo ono starih medija? Ili novi mediji konstruiraju tijelo danas?¹³ Pitanje blizine i daljine javlja se upravo zbog mogućnosti snalaženja u virtualnom prostoru i vremenu, ali i nemogućnosti determiniranja u kojem vremenu i prostoru sudjelujemo s tijelom. Tako se otvara i pitanje materijalnosti i prolaznosti tijela koje proizlazi iz pitanja o prirodi novih medija. Peter Weibel u tom smislu govori o *sintetičkim* medijima. Sintetički su mediji oni koji ujedinjuju sve medije dok istovremeno mediji ujedinjuju sve umjetnosti. Svi su se umjetnički pravci promijenili zbog upotrebe novih medija dok paradigma novih medija obuhvaća sve umjetnosti. Sintetičnost medija se prenosi na tijelo i time priroda tijela postaje sintetička, ona koja je udaljena od izvornosti tijela.

Tijelo je u virtualitetu novih medija postalo sve više udaljeno, ali nikad bliže *usavršavanju*. Ne znamo jedino ima li uistinu novo sintetičko tijelo potrebu za usavršavanjem s obzirom na svijet nove tehnologije. Tehnologija, naime, odlučuje kakvo će tijelo biti dok je identitet i dalje u fragmentaciji. Suvremena moda samo pomaže u tom procesu. Jednako kao što i jezik postaje aparat tako i tijelo postaje stroj koji ima jasne kodove i značenja. Nemogućnost razlikovanja stvarnosti dovodi do nemogućnosti značenja tijela koje djeluje u istoj. Ukidanjem zbilje u tehnologiji i dovođenjem realnosti u hiperrealnost dovodi se u pitanje mogućnost izvornog života. Problem s blizinom tijela u novim medijima mogla bi se okarakterizirati kao Baudrillardova teza o *pustinji stvarnog* u kojemu smo svi nomadi i nitko više ne pripada nigdje. Ali i *nigdje* je mjesto za nove medije, zapravo to je jedino mjesto u kojemu oni djeluju. Na taj način djeluje mreža. Koncept ne-mjesta i pustinje stvarnog prevladava u novim medijima jer su oni zaslužni za dislokaciju tijela, ali i za

¹³ "Tijelo prethodi svijetu kao što tehnologija prethodi modi. Obrat je u tome da se odsada tijelo u svojoj čistoj imanenciji i prisutnosti fetiškog objekta vizualizira prije svakog mogućeg tumačenja. Slika tijela kao događaja u pokretu prethodi općem jeziku tumačenja tijela." (Paić, Žarko, op. cit., str. 385)

sjedinenje raspršenosti koje se sabire u prividnom centru.¹⁴ Time se tijelo beskonačno umnaža i može se pojavljivati u više lica. No, pitanje je postoji li jedan ili više identiteta tog istog tijela? Na koji se način odvaja prirodno od lažnog u tijelu, ali i izvan njega? Tijelo putem novih medija i tehnologije posjeduje moć reprodukcije i kopiranja. Kao što metaslike imaju svoj metajezik, odnosno sposobnost samoodražavanja, sličan je princip s tijelom koje pokreće samoprepoznavanje. Mediji nas prisiljavaju na svojevrsnu amputaciju, a time nam ne nude konačno rješenje kako konstruirati cjelinu i harmoniju u tijelu. Odricanjem *blizine* odričemo se spoznaje o sebi koje možda ne bismo bili svjesni. Prihvatanjem tehnologije samoamputiramo istinsku prirodu svog stanja, a time se udaljavamo u bezgranično *ne-mjesto*. Ukoliko je to bio cilj novih medija, uspio je jer tijelo nije nikada bilo usamljenije, okruženo fantomskim udovima koji su živi samo u virtualitetu. Virtualitet je jedino mjesto postojanja tijela suvremene mode.

Granice tijela u novim medijima su u potpunosti nestale ili su veće nego ikad. Privatni je prostor iščeznuo, a tijelo se izlaže svakodnevno u virtualnom svijetu. Prostor tijela je u prošlosti predstavljao produžetak tijela dok tu ulogu danas preuzimaju tehnologija i mediji. *Clear-cut* odvajanje, kako navodi Leopoldina Fortunati u svom tekstu *Real People, Artificial Bodies* (2003), dovelo je do toga da se svako iskustvo tijela fragmentira.¹⁵ Unatoč fragmentiranom identitetu, tijelo posjeduje znakove unutar kojeg je upisana kultura. Koncept uma kao mazohističkog pola i tijela kao sadističkog pola o kojem govori Fortunati, danas se javlja kao posljedica gubitka ujedinjenja uma/tijela.¹⁶ Svi navedeni problemi nastali su u trenutku *udaljavanja* u novim medijima. Uvjetnim izjednačavanjem čovjeka i tehnologije, tijelu se daje uloga koju ono ne može izdržati. Unatoč napretku u tehnološkom smislu i velikoj ulozi novih medija, tijelo više ništa ne određuje. Tijelo postaje deteritorijalizirano, kako govori Deleuze, uključeno u mrežu koja nema središta niti dubine. Tijelo postaje beživotno i izgubljeno. Što drugo možemo očekivati od neljudske komunikacije novih medija nego potpuno negiranje tijela s jedne strane i spektakularne medijske prezentacije tijela s druge. Tijelo djeluje unutar dviju krajnosti ne nalazeći mogućnost povratka na sve što je postojalo prije novih medija. Može li se takvo tijelo novih medija *vratiti* u prošlost? Možemo li očekivati da suvremena moda zahvaljujući tehničko-tehnološkim svojstvima vrati tijelu identitet?

Izvorno tijelo u novim medijima? Paradoksalno, suvremena moda se uvijek može vratiti u prošlost ili budućnost. Stroj je postao nužan element u funkcioniranju tijela

¹⁴ “Deteritorijalizacija je proces razmještanja umjetnosti i mode iz estetike djela u estetiku događaja otvorene transgresije tijela. Čin razmještanja u sebi također nosi djelatnost novog smještanja. Zanimljivo je da se suvremena umjetnost u svojem prostornome određenju izvodi iz biti samopostavljanja subjekta kao stvari/objekta u prostoru.” (Paić, Žarko, op. cit., str. 380)

¹⁵ “Svako iskustvo je fragmentirano u jednolične jedinice, postajući funkcijom učinkovitog upravljanja odmakom, ali bliskosti sa svijetom, pa tako i tijelom.” (Fortunati, Leopoldina; Katz, James E.; Riccini, Raimoda, *Mediating the Human Body-Technology, Communication and Fashion*, Lawrence Baum Associates, Mahwah, New Jersey, 2003., str. 64)

¹⁶ “Gubitak jedinstva uma i tijela vodi u stvaranje bestjelesnog uma, postupno obezvrijeđenje tijela, a razvojem umjetne inteligencije naglašena otuđenost individue nije samo pojačana već je podvrgnuta radikalnoj promjeni.” (Fortunati, Leopoldina; Katz, James E.; Riccini, Raimoda, *Mediating the Human Body-Technology, Communication and Fashion*, Lawrence Baum Associates, Mahwah, New Jersey, 2003., str. 63)

danas, ali pitanje dehumanizacije ostaje otvoreno. Rezultat je tijelo koje više ne samo da nije *živo*, već postaje raskomadano tijelo novih medija. Kako možemo biti sigurni kakvo se tijelo fragmentiralo i na koji način ono djeluje unutar simulacije? Mediji su prirodna potreba čovjeka danas zbog nužnosti digitalne komunikacije, oni su uvjet postojanja tijela. Kako je stari mediji sadržan u novom, tako je i *staro* tijelo ostalo u tragovima novog tijela. Interseksualnost je u potpunosti prevladala, a time i stvorila nove parametre tijela. Takvo tijelo postaje hibridni oblik kako bi se što bolje uklopilo u funkciju novih medija. Bez obzira sudjelujemo li aktivno ili pasivno, uključeni smo u nove medije i oni konstruiraju našu stvarnost. Tijelo postaje zajedničko, svima nadohvat ruke dok je istovremeno *samotno*. Htjeli mi to priznati ili ne, tijelo je ograničeno novim medijima jer ne znamo gdje ono djeluje, radi li se o prošlosti, sadašnjosti ili budućnosti? Za simulaciju vremensko određenje je nebitno jer ne postoji zbilja u kojoj se vrijeme realizira. Tijelo preuzima sve stilove života, ali niti jedan stil specifično.¹⁷ Jednako kao kod sličnosti izvornika i kopije u simulaciji, ne znamo što je tijelo, a što simulacija istog. Je li tijelu potrebno da se dovede do mogućnosti prevladavanja nad strojem ili će tijelo nastaviti preživljavati u sigurnom okolišu novih medija? Ovisno o brzini novih medija, ono će postajati sve više udaljeno od samog sebe. Zaboravljena je važnost komunikacije u kojoj promatramo njezin neverbalni aspekt koji ponekad govori ono *izvan* i ono *više* od tijela samog. Nadomjestak tome su novi mediji i simulacija koji ne mogu još uvijek realizirati taktilni element tijela, no to je samo pitanje vremena novih medija. Ipak nemogućnost viđenja pravog tijela ostaje problem. Moda je promijenila svoju ulogu, mjesto i vrijeme kao i subjekt. Odgovor se krije u promjeni kulture koja je promijenila značenje modi. Novi mediji su ti koji konstruiraju suvremenu modu, a time i njezin subjekt.¹⁸

4. Ekranizacija tijela

Tijelo u novim medijima se ponaša kao ekran koji je transparentan zahvaljujući tehničko-tehnološkom svojstvu novih medija. U suvremenoj modi tijelo je po definciji virtualno. Time se mjesto i položaj tijela više sa sigurnošću ne može ustanoviti. Fragmentirano, raspršeno i unakaženo tijelo stvara novu cjelinu. Tehničko-tehnološki napredak medija je u tome neminovno pomogao. Kao što ne možemo utvrditi je li današnja slika novih medija uistinu slika, tako na isti način ne možemo znati može li se tijelo, poput slike u prošlosti, svesti na samo vidljivo ili je ipak posrijedi nešto drugo? Nadalje, postavlja se pitanje što je utjelovljeno u tijelu i može li *novo* tijelo imati uopće naznake nečeg *višeg*? Tijelo se sagledavalo kao cjelina, ali u trenutku kada nastupa rascjep tijela, ono nestaje. Time se gubi tijelo i identitet, iako fizički tijelo može postojati i opstajati.

¹⁷ “Bez uronjenosti u *sadašnjost* moda nema ukorijenjenost u stabilno tlo. Svaka je moda mahnitava vrtoglavoća stilova. Zbiva se u krugu svojih profanih znakova.” (Paić, Žarko, op. cit., str. 376)

¹⁸ “Kako god bilo, moda se u prostor-vremenu društva/kulture spektakla zbiva kao “događaj” (*event*), a ne kao modna revija neke kolekcije, koja će uskoro postati masovnom potrošnjom kupaca. Taj preokret njezine formalne strukture pokazuje se odlučnim za dalekosežne teorijske refleksije o modi u doba biokibernetike i virtualne stvarnosti. Ona funkcionira jedino medijski, dakle, virtualno. Moda realno ne postoji bez spektakla kao insceniranog (uprizorenog) događaja.” (Paić, Žarko, *Vrtoglavoća u modi - prema vizualnoj semiotici tijela*, Altagama, Zagreb, 2007., str. 220-221)

Nužna ekranizacija tijela u doba novih medija i suvremene mode dovela je do morfiranog, hibridnog tijela koje se sada utjelovljuje gdje god želi jer napokon ima mogućnosti za tu operaciju. *Hybris* je nužno vezan uz imaginaciju i on direktno utječe na tijelo. Time se oblikuje eklektični, hibridni stil zahvaljujući novim medijima. No imaginarno za Baudrillarda nije ni istinito niti lažno. Pomoću transformacije tijelo se prilagođava, ali i odupire. Svi se ovi procesi odvijaju u isto vrijeme i to je čarolija simulacijskog procesa. Totalna hiperrealnost u ekraniziranom tijelu više ne prikazuje *realno tijelo*. Fredric Jameson tvrdi da, ukoliko se realnost konstruira kao hiperrealnost, identitet nužno stupa u rascjep. Time ne raspoznavamo sliku realnog niti njezinu simulaciju. No, ipak se postavlja pitanje kako onda uopće možemo raspravljati o tijelu, mogućnostima pronalaska izvornosti ili raspoznavanju realnog od nerealnog tijela? Kao što slika skriva i otkriva istovremeno, i tijelo posjeduje tu mogućnost. Problemi se javljaju u dekodiranju i dešifriranju procesa u kojemu se zbivaju ovi procesi. Znamo da postoje mnogobrojne tehnike kojima možemo transformirati tijelo, no glavno je pitanje koje utjecaje tijelo trpi i što sada kada imamo takvo tijelo? Kako znati tko se ogleda u ogledalu? Primjeri suvremenih gradova, pogotovo u Japanu, ukazuju na ekranizaciju života. Nema više razlike između tijela i ekrana. Problem neodredivosti tijela dovodi do problema determinacije identiteta. Tijelo koje je ekranizirano u novim medijima spoj je živog i neživog. Ono nije stroj, ali nije ni živi organizam. Ekranizacija tijela spaja ove dvije krajnosti zahvaljujući novim medijima i simulaciji.

Na koji način je potrebno pristupiti tijelu, spoju živog i neživog? Tijelo novih medija koje je naizgled određeno istodobno odbacuje sve nametnute kodove i stvara vlastite. Time je tijelo uvijek korak ispred. Ekranizacija tijela postala je nužnost kao što su i svi suvremeni umjetnici postali medijski umjetnici. Ekranizacija je još više pomogla u tome da se preostali dio *svetog* u performativnim umjetnostima i suvremenoj modi isprovocira do krajnjih granica. Problem ekranizacije tijela leži u multiplikaciji identiteta, dok s druge strane postoji mogućnost skupljanja fragmetiranog i multipliciranog identiteta u novu cjelinu. Prevladavanje veze između života i tijela, u ovom slučaju, ne stvara toliko velike probleme kao veza između života i umjetnosti u kojoj novi mediji ipak imaju poteškoće. Kao posljedica života tijela u novim medijima javlja se svojevrsna razdvojenost. Tijelo se time drugačije ponaša i stvara privid jedinstva. No tijelo ipak posjeduje ono neprikazivo stanje. Pitanje je kakvo je to stanje i je li to uistinu metastazirano tijelo kao što tvrdi Baudrillard ili tekuće tijelo kao što tvrdi Codeluppi – ono završno koje neće dobiti svoj nastavak u novim medijima?

Zaključak: Drugo tijelo u novim medijima?

Možemo li govoriti o tijelu suvremene mode? Kolike su mogućnosti novih medija kada je u pitanju tijelo? U kojem trenutku će tijelo početi odbacivati mogućnosti novih medija i hoće li uopće doći do takve situacije, ne samo u preformativnim umjetnostima već u životu? Problemi tijela i tjelesnosti u novim medijima mnogo su dublji od površinske otkrivenosti tijela u suvremenoj umjetnosti, ali i suvremenoj modi. Zahvaljujući fragmentiranom identitetu, tijelo koje je već ionako metastazirano otpočinje se raspadati.

Joel Peter Witkin, *Sanitarium*, 1983.

Time se ne stvara nova cjelina tijela, već *drugo* tijelo. Svi dubinski procesi tijela su sada u prvom planu, gdje ništa više nema mogućnosti skrivanja. Ukoliko će ovaj proces tijela opstati tada se dovodi u pitanje na koji način povrijediti *svetu* dimenziju tijela? Jer, ukoliko ona više neće postojati, tada nastaju problemi na koji uopće način povrijediti tijelo i ono utjelovljeno? Zar nije to zadaća performativnih umjetnosti u ispitivanju granica tijela? U doba novih medija, simulirane zbilje, kako navodi Baudrillard, tijelo i dalje izaziva i trpi velike posljedice. Kao da tijela uopće više ne pripadaju *nama*, već postaju samostalni aparati. Ona postaju druga tijela kojima više *mi* nismo potrebni za opstanak, ali su im potrebni novi mediji. Time tijela postaju podvojena kao i identitet koji ne samo da više nego ikada nije fiksna, već pripada svima i nikome. Kao što se novo tijelo oslobađa svih granica, ono više ne treba promatrače jer ono samo postaje subjekt i objekt.

No pitanje je na koji je način tijelo došlo do samostalnosti ovakve razine? Je li to bio logičan, prirodan put tijela ili su novi mediji ipak odigrali veliku ulogu? Nedvojbeno je da su novi mediji preuzeli dio novog drugog tijela. Na taj način postoji prirodno tijelo i tijelo novih medija u jednoj cjelini, a time se dovodi u pitanje pronalazak mogućnosti izvornog tijela. Koliko će nas daljnje mogućnosti novih medija udaljavati ili približavati od nas samih, pitanje je koje se nadalje nameće. Hoće li tijelo postati u potpunosti autonomno? Novi mediji preuzimaju tijelo i čine ga prividno autonomnim. Tijelo još uvijek ne posjeduje tehničko-tehnološka svojstva novih medija u potpunosti. Ovdje ne mislim na upotrebu medicinskih aparata u tijelu u smislu poboljšanja zdravstvenog stanja, već na potpuno tehnologiziranje tijela u kojemu ono

preuzima vlast nad medijem. Jesmo li zaista usavršili tijelo do te mjere da će u budućnosti novi mediji postati nepotrebni?

Putem imerzije tijela u nove medije otvara se put prema univerzaliziranju tijela. Sva tijela postaju jednaka, bez iznimke. Multiplikacija identiteta stvara velike probleme u ovom procesu. Time tijelo postaje izgubljeno, dezorijentirano i konfuzno, ne znajući koje uloge točno mora igrati. Nedvojbeno je da se tijelo uspjelo u potpunosti transformirati, ali sada se *mi* mijenjamo u odnosu na tijelo, a ne ono u odnosu na nas. Fragmentacijom i morfiranjem tijela ne možemo se vratiti na izvorno tijelo, no to nije cilj suvremene mode ni novih medija. Fragmentacijom identiteta i tijela više ne raspoznajemo tko se ogleda u ogledalu jer ono više ne postoji. Novi mediji upleli su tijelu u mrežu u kojoj ne postoji mogućnost istinskog vraćanja u prošlost, ali ni mogućnost putovanja u budućnost. Tijelo suvremene mode i novih medija *lebdi* negdje između.

Literatura:

- Baudrillard, Jean (2001), *Simulacija i zbilja*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb
- Baudrillard, Jean (2003), *Passwords*, Verso, London
- Calefato, Patrizia (2004), *The Clothed Body*, Oxford, New York
- Davies, Fred (1994), *Fashion, Culture and Identity*, University of Chicago Press, Chicago
- Fortunati, Leopoldina; Katz, James E.; Riccini, Raimoda (2003), *Mediating the Human Body-Technology, Communication and Fashion*, Lawrence Baum Associates, Mahwah, New Jersey
- Lipovetsky, Gilles (2002), *The Empire of Fashion, Dressing Modern Democracy*, New French Thought, Princeton University Press, Princeton, Oxford
- Paić, Žarko (2007), *Vrtoglavica u modi - prema vizualnoj semiotici tijela*, Altagama, Zagreb
- Paić, Žarko (2008), *Vizualne komunikacije - uvod*, Centar za vizualne studije (cvs), Zagreb
- Paić, Žarko (2011), *Posthumano stanje - Kraj čovjeka i mogućnosti druge povijesti*, Litteris, Zagreb
- Tvrđa - časopis za teoriju kulturu i vizualne umjetnosti 1/2 (2006), Hrvatsko društvo pisaca (HDP), Zagreb